

۱۴۴۱

رژیم حقوقی

میادین مشترک نفت و گاز

حوزه خلیج فارس

مؤلفان:

دکتر. میثم اقبالی

دانشجوی دوره دکترای تخصصی

حقوق بین الملل عمومی (انستیتوت آزاد اسلامی (واحد تهران مرکزی)

لیلا لباف فاسمی زاده

فارغ التحصیل کارشناسی ارشد

حقوق بین الملل دانشگاه آزاد اسلامی (واحد تهران مرکزی)

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه

: اقبالی، میثم،

عنوان و نام پدیدآور

: رژیم حقوقی میادین مشترک نفت و گاز حوزه خلیج فارس /
تألیف میثم اقبالی / لیلا لباف قاسمی زواره.

مشخصات نشر

: تهران: مجد، ۱۳۹۵.

شابک

: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۶۷۹-۱

وضعیت فهرست نویسی

: فیبا

موضوع

: نفت -- قوانین و مقررات -- خلیج فارس، منطقه

موضوع

: گاز -- خلیج فارس، منطقه -- صنعت و تجارت -- قراردادها

موضوع

: نفت -- خلیج فارس، منطقه -- صنعت و تجارت -- قراردادها

شناسه افزوده

: لباف قاسمی زواره، لیلا.

رده بندی کنگره

: ۱۳۹۵ ۴۷/الف/۸۲۲KMC

رده بندی دیویی

: ۳۵۴/۵۳۰۰۸۳۲۸۸

شماره کتابشناسی ملی

: ۴۳۳۰۰۴۰

هرگونه کثیرنویسی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
موارد خلاف را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

رژیم حقوقی میادین مشترک نفت و گاز حوزه خلیج فارس

مؤلفان: میثم اقبالی / لیلا لباف قاسمی زواره

شابک

چاپ اول: ۱۳۹۵ تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصراً مجد است.

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان وحید نظری و ۱۰۸ فروردین پلاک ۱۰۸

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۴۳۳۸

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۶۷۹-۱

ISBN: 978-600-193-679-1

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم، تلفن: ۶۶۴۹۹۸

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۱۱، تلفن: ۶۶۴۸۱۸۷۴

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw92@gmail.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۰۲۱۶۶۴۹۰۹۹۸

فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید میرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می شود.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۱
فصل اول: بررسی وضعیت حقوقی و جغرافیایی خلیج فارس.....	۱۵
مبحث اول: خلیج فارس مهم ترین محل تولید نفت و گاز جهان.....	۱۵
گفتار اول: تاریخچه پیدایش خلیج فارس.....	۱۷
گفتار دوم: ادعای خلیج فارس.....	۱۹
مبحث دوم: بهره برداری از میادین مشترک و موافقتنامه خلیج فارس.....	۲۴
مبحث سوم: اوج و سبب به وسیله مواد نفتی.....	۲۶
فصل دوم: وضعیت حقوقی میادین مشترک نفت و گاز در حقوق بین الملل.....	۳۱
مبحث اول: معاهدات بین المللی.....	۳۱
گفتار اول: معاهدات خاص.....	۳۳
بند اول: نمونه هایی از موافقتنامه های ضمن واگذاری بهره برداری	
به یک کشور.....	۳۴
بند دوم: نمونه هایی از قراردادهای متضمن ساختن دو کشور در بهره	
برداري از میادین مشترک.....	۳۶
گفتار دوم: معاهدات عام.....	۳۸
مبحث دوم: عرف بین المللی.....	۳۹
گفتار اول: ارکان تشکیل دهنده عرف بین المللی.....	۴۰
بند اول: رکن مادی.....	۴۱
بند دوم: رکن معنوی (Opinio juris).....	۴۲
مبحث سوم: اصول کلی حقوقی.....	۴۵
گفتار دوم: اصول حقوقی.....	۴۶
بند اول: اصل حاکمیت دائمی بر منابع طبیعی.....	۴۶
بند دوم: اصل احترام به حاکمیت و تمامیت ارضی.....	۴۷

۶ □ رژیم حقوقی میادین مشترک نفت و گاز حوزه خلیج فارس

- مبحث چهارم: رویه حل و فصل اختلافات بین المللی ۴۹
گفتار اول: آراء دیوان بین المللی دادگستری ۵۰
گفتار دوم: آراء داورى ۵۰

- فصل سوم: میادین مشترک خلیج فارس از منظر حقوق بین الملل ۵۳
مبحث اول: میادین مشترک نفت گاز ایران ۵۳
مبحث دوم: توسعه میادین مشترک ایران ۵۶
گفتار اول: میدان گازی پارس جنوبی ۵۷
گفتار دوم: میدان سلمان ۶۰
مبحث سوم: موافقتنامه های بین المللی ایران در خلیج فارس ۶۳
مبحث چهارم: تعیین حدود فلات قاره کشورهای حوزه خلیج فارس ۶۹
گفتار اول: کتاب مبحث به تعیین حدود ۶۹
بند اول: تعریف تحدید حدود ۷۱
بند دوم: معررات و ضوابط تحدید حدود فلات قاره ۷۱
بند سوم: موافقتنامه های تحدید حدود ۷۳
بند چهارم: عوامل مؤثر بر تحدید حدود فلات قاره ۷۵
گفتار دوم: میادین مشترک مرری و تأثیر آنها در تحدید حدود دریایی ۷۷
گفتار سوم: حقوق و تکالیف دولت ساحلی در فلات قاره ۸۰

مبحث پنجم: موانع و محدودیت های حقوقی و اثر برداری از میادین

- مشترک نفت و گاز ۸۲
گفتار اول: محدودیت های قانونی ۸۲
بند اول: قانون اساسی ۸۲
بند دوم: قانون نفت ۸۳
گفتار دوم: محدودیت های اقتصادی ۸۴
گفتار سوم: محدودیت های سیاسی ۸۵

فصل چهارم: بررسی اصول حقوقی حاکم بر میادین مشترک نفت و گاز ۸۷

- مبحث اول: اصل حاکمیت ۸۷
گفتار اول: مالکیت و حاکمیت بر منابع از منظر حقوق اسلام ۸۷

فهرست مطالب □ ۷

گفتار دوم: مالکیت و حاکمیت بر منابع از منظر حقوق بین الملل دریاها.....	۸۹
مبحث دوم: اصل همکاری.....	۹۴
گفتار اول: اصل همکاری در کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها.....	۹۴
گفتار دوم: اصل همکاری در استخراج و بهره برداری.....	۹۸
فصل پنجم: جایگاه میادین مشترک در ساختار حقوقی قراردادهای نفتی... ۱۰۱	
مبحث اول: حقوق قراردادهای نفتی.....	۱۰۱
گفتار اول: معیارهای موجود در قراردادهای نفتی.....	۱۰۴
بخش دوم: انواع قراردادهای خدماتی و ملاحظات حقوقی قراردادهای	
خدمتی.....	۱۰۷
بند اول: قراردادهای خدماتی خالص.....	۱۰۸
بند دوم: قراردادهای خدماتی خطر پذیر.....	۱۰۸
گفتار سوم: قرارداد با خدماتی بیع متقابل (Buy Back).....	۱۱۰
گفتار چهارم: قوانین حاکم.....	۱۱۲
مبحث دوم: قراردادهای صنایع نفت و گاز ایران.....	۱۱۴
نتیجه گیری.....	۱۱۷
منابع و مأخذ.....	۱۲۱

پیشگفتار

پیوند سیاست و اقتصاد از دیرباز در زمره موضوعات چالش برانگیز و مورد توجه سیاست‌مداران و مترصدان عرصه بین‌الملل بوده است. حال اگر سیاست و اقتصاد و حقوق بین‌الملل با یکدیگر مرتبط شوند، مسأله قدری پیچیده‌تر می‌شود. مصداق عینی این امر، در تئون در میدان‌های مشترکی که در مرز دو یا چند کشور قرار دارند مشاهده کرد. در حقوق بین‌الملل یکی از جلوه‌های حاکمیت، صلاحیت انحصاری دولت‌ها در بهره‌برداری از منابع طبیعی واقع در قلمرو آنها اعم از خشکی، دریا و فضای بالا، کانون توجه بوده است. بازداشتن دولت‌های دیگر برای استفاده از آن منابع بدون رضایت دولت اخیر است. از جمله مهم‌ترین منابع تحت حاکمیت دولت‌ها ذخایر نفت و گاز هستند. در مواقعی که یک مخزن نفتی یا گازی در تقاطع مرزهای یک یا چند کشور قرار می‌یافت می‌شود، مسأله حاکمیت بر بهره‌برداری از این مخزن، مباحث حقوقی را پدید می‌آورد.

به طور کلی مرز بین ۲ دولت یا تحدید حدود شده و قلمروها که عموماً به صورت هرگونه ادعایی نسبت به هم استقرار یافته است که در این صورت امکان رسیدن به راه حلی توافقی بین دولت‌های شریک در مخزن سهل‌تر است. اما چنانچه مرزها تحدید حدود نشده باشند، هر دولت ممکن است نسبت به اینکه یک مخزن صرفاً در قلمرو سرزمینی او واقع شده است، ادعایی داشته باشد که چنین شرایطی دستیابی به توافق میان دو کشور را نوعاً دشوارتر از وضعیت پیشین می‌کند. از این رو هدف نگارندگان در این تألیف، تبیین حقوق و تکالیف کشورهایی است که مخازن مشترک نفت و گاز دارند - اعم از اینکه مخزن کشف شده باشد یا احتمال کشف آن در آینده برود و اعم از این که مرزها

۱۰ □ رژیم حقوقی میادین مشترک نفت و گاز حوزه خلیج فارس

تحدید حدود شده یا نشده باشد- تا در پرتو این تبیین، به منظومه ای از قواعد دست یابیم که بتوان نام رژیم حقوقی حاکم بر میادین مشترک نفت و گاز واقع در مرز بین کشورها را بر آن اطلاق نمود.

در پایان از اساتید با کمالات و شایسته؛ جناب آقایان دکتر «منصور وفائی»، دکتر «منصور پورنوری»، دکتر «سید نصراله سید ابراهیمی» و دکتر «سید مصطفی زین الدین» کمال تشکر و قدردانی را داریم، همچنین از زحمات بی شائبه جناب آقای دکتر «سید عباس حسینی نیک» (مدیر مسئول متعهد، نمونه و با کمالات انتشارات مجد) در زمینه چاپ و انتشار این کتاب سپاسگذاری نموده و از حمایتان برای ایشان سلامتی و توفیق روزافزون را مسئلت داریم

دکتر میثم اقبالی - لیلا لباف قاسمی زواره

مقدمه

منابع طبیعی مشترک، منابعی هستند که در حالت طبیعی و بدون دخالت انسان از مرزهای طبیعی یا دریایی یک کشور عبور می‌کنند و وارد قلمرو کشورهای دیگر می‌شوند. در عین حال اصطلاحاتی چون منابع طبیعی فرامرزی و منابع طبیعی بین‌المللی، برای تبیین این مفهوم به کار می‌روند، این واژگان در کلیت خود شامل منابع طبیعی واقع در مناطق مورد اختلاف‌های کشورها نیز می‌شوند. اگر چه حقوق بین‌الملل در حاکمیت دولت‌ها بر منابع طبیعی واقع در فلات قاره را به رسمیت شناخته است، اما در خصوص منابع طبیعی مشترک بین دو یا چند دولت، خلاء حقوقی قابل توجهی وجود دارد. با وجود به این رویه، دولت‌ها و مراجع بین‌المللی و دکترین حقوق حاکمی از وجود یک قاعده حقوقی شکلی بر مبنای همکاری دولت‌های ذیربط در بهره‌رسانی از این منابع است. رویه دولت‌های ساحلی خلیج فارس نیز حاکمی بر تنش قائم به همکاری است با وجود حدود ده میدان نفت و گاز مشترک بین ایران و همسایگان خود در خلیج فارس، به دلایل مختلف بهره‌برداری از آن‌ها به صورت یک‌جانبه صورت می‌گیرد که در جهت منافع اقتصادی ایران نیست. یکی از عرصه‌های اختلافات دولت‌های جهان، اختلافات مرزی در مناطق دریایی است که بالقوه باعث تسویه صلح و امنیت بین‌الملل می‌گردد. عدم تهدید حدود دریا فی نفسه موجب تعارض ادعاها و تکامل حاکمیت دولت‌ها شده، و دیگر اینکه روند روزافزون «نیاز به انرژی» به خصوص نفت و گاز و پیشرفت تکنولوژی سبب جلب توجه دولت‌ها و شرکت‌های نفتی به اعماق دریاها و اقیانوس‌ها شده است. در این وضعیت، حقوق بین‌الملل به عنوان بستر

شکل گیری هنجارهای انتظام بخش بین‌المللی بایستی قواعد موجود را معرفی و قواعد مطلوب را تثبیت نماید. اهمیت موضوع تا حدی است که کمیسیون حقوق بین‌الملل به عنوان یکی از نهادهای مهم سازمان ملل متحد برای تدوین و توسعه حقوق بین‌الملل را قادر ساخته که در یک برهه به آن توجه کرده و یک گزارشگر ویژه برای آن تعیین نماید.^۱

هر چند کمیسیون در سال ۲۰۱۰ به دلایل فنی، سیاسی و اقتصادی بررسی این موضوع را از دستور کار خود خارج کرد ولی نفس طرح آن در کمیسیون برای مدت ۳ سال به عنوان یک موضوع مستقل حاکی از اهمیت آن است. خلیج فارس به عنوان مهمترین منطقه تولید نفت و گاز جهان نیز از این تعارض ادعاهای مستقیم نیست.

امروزه می‌توان نقش نفت و گاز را به عنوان دو کالای ارزشمند در اتخاذ مواضع سیاسی و منابع بدی، کشورها در روابط بین‌الملل نادیده انگاشت. از زمان آغاز تولید تجاری نفت و گاز تا کنون به تدریج شاهد شکل گیری قواعد حقوقی مرتبط با آن بوده‌ایم. زمانی که ذخایر نفت و گاز در محدوده مرزهای ملی دولت‌ها قرار داسه باشد، دولت به عنوان رکن تنظیم و اجرای قواعد حقوقی، دارای حاکمیت به منازع بوده و مبادرت به ایجاد سازوکارهای حقوقی و فنی در زمینه اکتشاف، بهره‌برداری، توسعه میادین نفت و گاز و تجارت آن می‌نماید.

اما مسئله به اینجا ختم نمی‌شود، زیرا از یک سو بازرگران غیر دولتی همچون شرکت‌ها وقتی دولت‌های خارجی در عرصه سرمایه‌گذاری‌های مرتبط با این مواد را پیدا می‌کنند، و از سوی دیگر طبیعت سیال این مواد به گونه‌ای است که گاه از مرزهای جغرافیایی یک کشور عبور کرده و وارد کشور دیگر می‌شود. علاوه بر آن تنظیم قواعد حقوقی حاکمیت دولت‌ها بر منابع طبیعی واقع در بستر و زیر بستر دریا که در مناطق دریایی چون دریای

سرزمینی، منطقه مجاور، منطقه انحصاری- اقتصادی و فلات قاره، منبعث از حقوق بین الملل می باشد.

با توجه به وقوع بخش مهمی از ذخایر نفت و گاز جهان در مناطق دریایی، شناسایی و بهره برداری از این منابع رابطه تنگاتنگی با تحدید حدود دریای و مقررات حقوق بین الملل دریاها دارد. در صورت توافق دولت های همسایه در تحدید بود دریایی، به احتمال تکلیف آن دسته از میادین نفت و گاز که از خط مرزی گذشته و در محدوده حاکمیت هر دو طرف قرار دارند.

در قالب موافقتنامه های تحدید حدود یا موافقتنامه های خاص روشن می شود. اما در صورت عدم تحدید حدود یا وجود اختلاف های طرفین بر سر حاکمیت بر میادین، پرسش این است که کنواسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها چه راهکاری در این زمینه ارائه می نماید؟

با توجه به اهمیت بسیار بالایی برداشت از این میادین و تأکید مقام معظم رهبری در دیدار خود از پژوهشگاه ژئوفیزیک نفت در اواخر سال ۹۰ که فرمودند: «استخراج این منابع باید در اولویت قرار گیرد. و در این نوشتار ضمن مروری بر موضوع حقوق بین الملل دریاها، بهره برداری از میادین مشترک نفت و گاز، رویه دولت های ساحلی در پرتو موافقت نامه های دوجانبه بررسی گردیده و ضمن ارزیابی عملکرد ایران در بهره برداری از میادین مشترک نفت و گاز به بررسی مشکلات و موانع و مشکلات و رویه حل و فصل اختلافات پرداخته خواهند شد.»